

Національно-культурні особливості фразеологізмів в німецькій мові: Вісник Інституту підприємництва та сучасних технологій 1(1). – Житомир: ІПСТ, 2007. – С.105 – 108.

УДК 811.112.2(075.8)

Баюн К.Й.

Інститут підприємництва та сучасних технологій

**Національно-культурний аспект досліджень фразеологічних
одиниць в сучасній німецькій мові**

У статті мова йде про національно-культурні особливості фразеологічних одиниць в сучасній німецькій мові, їх тематику класифікацію і підходи до виявлення національно-культурної специфіки, яка пов'язана з побутом, культурою та історією німецького народу.

*Der Vorrat an Redensarten bildet
den eigentlichen Geist, Gehalt und Reichtum,
das eigentlich innerste Leben der Sprache.
Rudolf Hildebrandt*

Фразеологія будь-якої мови - це найцінніша лінгвістична спадщина, у якій відбивається бачення світу, національна культура, звичаї і вірування, фантазія й історія народу, що говорить на ньому. *Фразеологізм* – це вислів, у якому завжди присутній менталітет нації, її світосприйняття, її культури – її обличчя. Мова – особливий код менталітету, механізми і закономірності кодування і дешифровки якого передаються від покоління до покоління. Досвід історичного, культурного, духовно-морального і т.д. розвитку нації кодується системою концептів, що складають фразеологічні одиниці. Фразеологічні одиниці, виконуючи функції знаків «мови» культури, не тільки виражають, але й формують культурну самосвідомість етносів. В останні десятиліття лінгвісти все частіше звертаються до досліджень фразеологічних одиниць з національно-культурної точки зору, що дозволяє проаналізувати, з однієї сторони, найрізноманітніші системні зв'язки в мові, а з іншої – виявити особливості культур носіїв досліджуваної мови, щоб

розкрити загальні та специфічні характеристики національних особливостей.

У фразеологічних одиницях знаходять своє відображення особливості побуту, звичаїв народу, історичних подій. Факти історії, географії, економіки, способу життя – усі вони подані в семантиці багатьох фразеологічних одиниць, тобто можна говорити про національно – культурну семантику фразеологізмів. Це визначається сьогодні більшістю лінгвістів. І одночасно підкреслюється, що великий пласт фразеології тієї чи іншої мови виникає саме на національній основі.

Письменники, фольклористи, історики, культурологи і навіть лінгвісти багато чого написали, щоб передати в фразеологічних одиницях унікальний національний характер, менталітет, власну картину світу народу. За словником лінгвістичних термінів А. Ахманової, фразеологічна одиниця – це словосполучення, яке в своїй синтаксичній та семантичній структурі має специфічні та неповторні в жодній іншій мові особливості.

Національно-культурні елементи семантики ФО проявляються на трьох рівнях:

1. В ідіоматичному значенні стійкого словесного комплексу (за допомогою метафоризації, семантичного переміщення): *Alter Hase – geschickter, erfahrener Mensch.*
2. В значенні лексичного елементу фраземи. Це можуть бути архісемантика, безеквівалентна лексика, етнічно-культурні реалії, знаки невербальної комунікації: *Nach Adam Reise = genau umgerechnet; Seinen Friedrich Wilhelm daruntersetzen = unterschreiben.*
3. У прямому значенні вислову-прототипу, який змінив своє значення. В основі ідіоми лежать численні народні традиції, звичаї, ігри і т.д. *Einen ins Bockshorn jagen = j-n erschrecken*

Фразеологічні одиниці німецької мови з національно-культурною семантикою можна поділити на дві великі групи:

1. ФО, які відображають факти, побут, культуру, історичні події, явища, ситуації, предмети (вони не мають прямих відповідників у національних культурах інших країн) наприклад :

Bei jmdm. in der Kreide stehen –

1. (сильно) заборгувати кому-небудь, бути належним кому-небудь;
2. (перен.) бути в боргу перед ким-небудь.

Фразеологізм нагадує про звичай власників невеликих пивних ресторанчиків, записувати крейдою на дошці скільки той чи інший відвідувач випив за вечір кухлів пива і скільки він заборгував. Цей звичай ліг в основу фразеологізму.

*... und unsere Helden hier haben all nicht den Mut, ihm's auf den Kopf zu sagen, weil sie **bei ihm saufen und in der Kreide stecken.***

(F. Wolf, "Bürgermeister Anna")

Einen Korb bekommen, jmdm. einen Korb geben -

1. одержувати відмовлення; дати відмовлення нареченому;
2. (букв.) одержати кошик, дати кому-небудь кошик.

Даний фразеологізм звертається до старого звичаю спускати з вікна нареченого, якому хочуть відмовити, дати кошик з поганим дном, через який наречений обов'язково повинен був провалитися, якщо б його стали підтягувати наверх у цьому кошику. У XVII-XVIII століттях цей звичай трохи змінився: наречена просто посидала небажаному нареченому кошик без дна. У сучасній німецькій мові вираз вживається в самому широкому значенні: "відмовити кому-небудь", "відмовитися від чого-небудь", "одержати відмовлення".

*Als er ein paar Bissen gegessen hatte und in seine Kammer gegangen war, sagte die Auguste: "Der hat heute **seinen Korb bekommen**, das merkt man"...*

(A. Seghers, "Das siebte Kreuz")

Frau Hole schüttelt ihre Betten aus -

1. йде, валить сніг;
2. (букв.) Фрау Холі тріпає свої ліжка.

Фрау Холі персонаж з німецької міфології. Ще А.А. Потебня писав : "Без сумніву , у німецькій міфології та жіноча особистість, до якої

відносяться натяки різдвяних обрядів, є Гільда чи Берта “. І далі: “ Коли йде сніг то це, говорять, Frau Hole збиває свою пухову постіль, чи щипає своїх гусаків, чи широко розстеляє своє біле плаття”. [5:18]

Das Abendmahl auf etw. nehmen -

1. (розм.) *заприсягтися в чому-небудь;*
2. *дати руку на відсікання.*

Фразеологізм зобов'язаний своїм походженням наступному середньовічному звичаю. У середні століття обвинувачуваний, провину якого було важко довести, часто піддавався “суду божому”. Він повинен був проковтнути шматок черствого хліба чи сиру, і в залежності від того, робив він це з легкістю чи шматок застрявав у нього в горлі, приймалося рішення про його винність чи невинність.

Der deutsche Michel

- 1) розм. дурень, простак 2) німець
- 1) розм. дурень, простак 2) німець

В середні віки в німецькій культурі ім'я *Michel* було дуже поширеним. Вираз *der deutsche Michel* зустрічається вперше в 1541 році, його значення змінювалось протягом століть. В XVII ст. воно мало ще позитивне значення та нагадувало про походження імені *Michel*: *Erzengel Michael, Schutzheiliger des deutschen Volkes* (архангел Михаїл, покровитель німецького народу). В XVIII ст. вираз вживається то в значенні *tüchtiger, tapferer Bauer*, то в значенні *ein einfältiger, plumper, stumpfsinniger Mensch*. До кінця XVIII ст. за виразом закріплюється значення *ein gutmütiger, doch geistig unbeweglicher, ungebildeter Mensch, eine Schlafmütze* (соня, тюфяк).

В період між визвольними війнами і революцією 1848 року в Німеччині вираз *deutscher Michel* став синонімом національно-обмеженого німецького бюргера, що втілює в собі типові риси національної відсталості і провінціальності; в політичному відношенні “німецький Міхель” стає з роками символом реакційності та шовінізму.

Am Hungertuch nagen (голодувати).

У давнину під час посту олтар завішували особливим сукном (*das Hungertuch*). На ньому було багато зображень, які нагадували всім віруючим про цю подію. Один незвичайний екземпляр зберігся у кафедральному соборі Австрії (Кернтен). Він містить 99 зображень. Вже у Х столітті з'явився цей вираз у переносному значенні.

Традиційний побут німецьких громадян виражають такі фразеологізми:

– *den Laufpaß bekommen, або*

– *blauen Brief bekommen* (отримати повідомлення про звільнення).

Цей вираз пов'язаний з блакитними конвертами службових повідомлень у Прусії, які отримували офіцери, покидаючи службу [

У німецькому календарі релігійні свята займають значне місце. Назви цих свят є складовою частиною багатьох фразеологізмів:

wenn Ostern und Pfingsten zusammenfallen

1. (букв.) коли Великдень та Трійця відбудуться в один день;
2. ніколи

zu Pfingsten auf dem Eis

1. коли рак свисне;
2. ніколи.

Трійця святкується звичайно влітку, через 50 днів після Великодня, тому крига (Eis) просто неможлива.

Значна частина фразеологізмів складається з назв німецьких монет:

- *jeden Pfennig umdrehen*;
- *auf den Pfennig sehen* (бути ощадливим);
- *keinen Dreier wert sein*;
- *keinen Sechser wert sein* (незначний).

Ці монети “Pfennig“, “Dreier“, “Sechster“ мали в Німеччині найменшу вартість.

2. ФО, які відображають назви рослин та тварин

***das nenne ich Schwein* (це – щастя всіх);**

***Schwein haben* (мати успіх).**

Так, наприклад: свинарство з давніх-давен є найдавнішим видом тваринництва на західній території Німеччини. Свиня (*das Schwein*) була в Німеччині символом багатства та добробуту, тому фразеологія німецької мови має значну кількість одиниць з назвою цієї тварини:

Mir ist ein Hase über den Weg gelaufen –

1. *мені завжди не щастить, мене переслідує невдача;*
2. *(букв.) мені заєць дорогу перебіг.*

Це - народна прикмета. За народним повір'ям заєць, що зустрівся ранком нібито приносить нещастя. Це марновірство дуже сильне, і сьогодні мисливець може повернути назад, якщо йому зранку заєць "перебіжить" дорогу. Аналогічна роль приділяється кішці, якщо вона перебіжить дорогу, особливо в темряві з ліва на право (у нас говорять у цьому випадку, чорна кішка перейшла мені дорогу). Раніше вважалося, що відьма може перевтілюватися в зайця чи в кішку.

Національно-культурна своєрідність мови включає компонент, який притаманний одній мові і не зустрічається в жодній іншій. Фразеологічні одиниці, в семантиці яких є національно-культурний компонент, дозволяють пролити світло на зв'язок культурно-національної своєрідності фразеологізмів з характерними особливостями світобачення носіїв мови, визначають роль та місце фразеології в формуванні та відображенні культурної самосвідомості народу, що свідчить про перспективи у даному напрямку для вирішення задач подальшого дослідження фразеологічного складу мови в контексті культури. Не дивлячись на те, що тісний зв'язок фразеології з національно-культурними традиціями мовних колективів, ні у кого не викликає сумнівів, запитань, пов'язаних з культурно-національною специфікою фразеологізмів, до цих пір залишається більше ніж відповідей. Основне запитання, яке виникає при дослідженнях подібного роду – в чому проявляється ця специфіка? – не перестає залишатися предметом дискусій.

1. Виноградов В.В. Про основні типи фразеологічних одиниць у російській мові. – М., 1987.
2. Добровольський Д.О. Национально-культурная специфіка во фразеологии // Вопросы языкознания. – 1997. - № 6.
3. Еккерт Р.Р. Историческая фразеологія и лингвострановедение // Russistik.- 1990.- № 2.
4. Чернышева И. К динамике фразеологической системы / на материале немецкого языка // ФН. – 1993.- № 1.
5. Duden Redensarten. Herkunft und Bedeutung / von R. Köster.- Mannheim, Leipzig, Zürich, 1999.